

До меж здійснення сімейних прав слід віднести вимогу, що не допускає дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншим суб'єктам. Таке право є не складовою права на захист (зловживанням права), а самостійним суб'єктивним цивільним правом. Дії щодо його реалізації є звичайним здійсненням цього права.

Під межами здійснення сімейних прав варто розуміти міру можливої поведінки особи при здійсненні нею будь-якого суб'єктивного сімейного права, встановленого для всіх суб'єктів правовідносин.

Список використаної літератури:

1. Мичурин Е. О. Осуществление и ограничение вещных прав: моногр. / Е. О. Мичурин. – М.: Юрист, 2011. – 340 с.
2. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / М. О. Стефанчук. – К.: КНТ, 2008. – 184 с.
3. Рабінович П. М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – № 6. – С. 8.
4. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей: моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – 492 с.
5. Сінсгубов О. В. Здійснення особистих немайнових прав осіб, що не досягли повноліття: автореф. дис. ...док. юрид. наук: 12.00.03. / О. В. Сінсгубов. – К., 2015. – 39 с.
6. Агарков М. М. Проблемы злоупотребления правом в советском гражданском праве // Цивилистическая практика. – 2002. – № 3. – С. 118.
7. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав // Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – С. 44.
8. Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. В. Коренга. – Луцьк, 2014. – С. 11 (195 с.).
9. Екстракорпоральне запліднення – процес, у ході якого яйцеклітини запліднюються спермою поза межами організму. Назва цієї медичної технології походить від двох латинських слів extra – зовні і corpus – тіло. Також має назву запліднення in vitro «у пробірці», англ. IFV – In vitro fertilization.
10. Майданик Р. А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство / Р. А. Майданик. – К.: Алерта, 2013. – С. 19 (48 с.)
11. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – Изд. 4-е, испр. – М.: Статут, 2003. – С. 118.
12. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: моногр. / За заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 320 с.
13. Гражданское право: в 2-х т.: учеб. / [В. С. Ем, И. А. Зенин, Н. И. Коваленко и др.]; отв. ред. Е. А. Суханов. – М.: БЕК, 2002. – Т. 1. – С. 413.

This article analyzes the doctrinal approaches to the legal category of the border right. A number of the boundaries of the rights of subjects of family relations. Reasoned position that the boundaries of the rights in family relations should be divided into subjective, the border guards of the rules and requirements of the law in accordance with its definition.

Стаття посвячена аналізу доктринальних підходів к правової категорії границі осуществлення прав. Установлено ряд границ осуществлення прав субъектов семейных отношений. Аргументировано позицию, что границы осуществлення прав в семейных отношениях нужно разделять на субъективные, часовые границы осуществлення прав и требование осуществлення права в соответствии с его определением.

УТРИМАННЯ ДИТИНИ ЗА ДОМОВЛЕНІСТЮ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Левківський Б. К.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглянуто правовідносини, які виникають між батьками дитини з приводу її утримання. Обґрунтовано, що чинне сімейне законодавство України передбачає можливість виконання платником аліментів обов'язку по утриманню дитини з власної ініціативи у будь-який спосіб, а не

виключно у спосіб, передбачений чинним Сімейним кодексом України. Доведено, що чинне сімейне законодавство країни не містить обов'язкової письмової форми такого правочину, як домовленість між батьками щодо утримання дитини.

Ключові слова: захист, аліменти, права батьків і дітей, платник аліментів, забезпечення потреб дитини.

У 2004 році набув чинності новий Сімейний кодекс України, який протягом одинадцяти років зазнав чисельних змін, доповнень та тлумачень. Не є виключенням і глава п'ятнадцята Сімейного кодексу України (далі – СК України), яка регулює питання утримання дитини, майже кожна норма закріплена у даній главі зазнала змін.

Сімейний кодекс України щодо регулювання правовідносин по утриманню батьками своєї дитини містить низку новел, які на той час надали можливість більш вільного врегулювання питань утримання батьками своєї дитини, дозволили батькам самостійно визначати форму, спосіб виплати аліментів без звернення до відповідного суб'єкта владних повноважень. Можливість врегулювання питань щодо утримання дитини відповідає суті сімейних правовідносин, а також принципам регулювання сімейних правовідносин, зокрема тих, які закріплені ч. 9 ст. 7 СК України, яка встановлює, що сімейні правовідносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до чинного СК України батьки зобов'язані утримувати дитину до її повноліття (ст. 180 СК). Звичайно, турбота про дитину не полягає виключно у її матеріальному забезпеченні, однак маємо визнати, що саме матеріальне забезпечення відіграє у житті дитини, у її становленні як повноцінного члена нашого суспільства не останню роль.

Утримання дитини є моральним, соціальним та юридичним обов'язком батьків, оскільки дитина в силу своїх фізіологічних особливостей залежна від батьків, потребує сумлінного виконання батьками покладених на них обов'язків. Протягом тривалого часу людство, спостерігаючи за виконанням батьківських обов'язків щодо утримання дитини, напрацьовувало певні правила, яких мають дотримуватися батьки, методи та процедури захисту права дітей на утримання, засоби впливу на батьків, які неналежно виконують свої обов'язки [1, с. 56].

З метою забезпечення інтересів дитини у сімейному законодавстві закріплено норми, які надають можливість врегулювати відносини між батьками щодо виховання дитини договором, визначати за домовленістю спосіб виконання обов'язку щодо її утримання (ст. 181 СК), передбачено можливість відрахування коштів на утримання дитини з власної ініціативи того з батьків, який проживає окремо від дитини (187 СК), норма, закріплена в ст. 189 СК, передбачає можливість батьків врегулювати питання щодо виплати коштів на утримання дитини договором, передати дитині нерухоме майно у власність, як специфічний спосіб виконання обов'язку по утриманню дитини (ст. 190 СК).

Однак, незважаючи на наявність значної кількості новел, практика застосування норм матеріального права свідчить про те, що на сьогодні у нормативному регулюванні даних правовідносин залишається безліч обмежень, прогалин, протиріч, що не тільки не сприяє захисту прав та інтересів всіх учасників даних правовідносин, а й породжує неоднозначні судові рішення у справах про стягнення аліментів, які не тільки не відповідають засадам регулювання сімейних правовідносин, а у деяких випадках і принципам законності та обґрунтованості судового рішення.

У науковій літературі традиційним є аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики з метою виявлення прогалин у нормативному регулюванні та розробка пропозицій щодо удосконалення захисту прав та інтересів дитини як найнезахищенішого суб'єкта аліментних правовідносин. Справедливо зазначалося, що проблема в аліментному правовідношенні, як правило, пов'язана не з нормативним закріпленням на рівні матеріального права тієї або іншої норми, а із можливістю реалізації учасниками цих правовідносин наданих їм прав, своєчасним впливом на недобросовісного носія обов'язку, який не виконує покладених на нього батьківських функцій по утриманню дитини, забезпеченню їй належних умов життя, через правові механізми.

Свого часу питання захисту суб'єктивних сімейних прав дитини на утримання досліджували такі відомі вчені, як З. Ромовська, І. Жилінкова, С. Індиченко, Л. Савченко та ін. Однак, незважаючи на наукову розробленість даної теми, багато питань залишаються дискусійними.

Більшість науковців залишає поза увагою проблему зловживання правами того з батьків, хто проживає разом з дитиною та діє не в інтересах дитини, а виключно з метою завдання шкоди (як правило, з мотивів помсти або примусу до вирішення майнових питань) тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, безпідставно звертається до суду з метою отримання судового рішення про стягнення аліментів. Такі випадки на сьогодні непоодинокі, а судді, незважаючи на норми матеріального права, які закріплюють можливість виконання обов'язку по утриманню дитини в добровільному порядку, а також порушуючи завдання цивільного судочинства, безпідставно задовольняють вимоги стягувача, порушуючи при цьому права того з батьків, хто не порушує закон.

З огляду на зазначене виникає нагальна необхідність удосконалення захисту прав того з батьків, хто, діючи у межах чинного законодавства, добровільно надає утримання дитині з метою недопущення застосування відносно законослухняного громадянина санкцій сімейно-правового характеру.

Як зазначалося на початку даної статі, СК України передбачає можливість врегулювання сімейних відносин за домовленістю (ч. 2 ст. 7). Зазначену норму доповнює спеціальна норма ч. 1 ст. 181 СК яка надає право батькам визначити за домовленістю способи виконання обов'язку по утриманню дитини. Відповідно до ст. 189 СК батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину.

З урахуванням змісту зазначених норм можна дійти висновку, що законодавець, закріплюючи у чинному СК право батьків на визначення способу виконання обов'язку по утриманню дитини, розмежовує дві форми, в яких може бути в добровільному порядку врегульовано батьками питання участі в утриманні дитини того з батьків, котрий проживає окремо від дитини – за домовленістю та шляхом підписання договору.

При першому наближенні до сутності цих термінів і в контексті СК України очевидна їх відмінність, котра впливає вже із самого використання їх законодавцем для формулювання тієї чи іншої норми. Зокрема, ч. 6 ст. 18 вказує, що способом захисту сімейних прав може бути відшкодування матеріальної або моральної шкоди, якщо це передбачено СК України або договором, і не згадує домовленості. А в інститутах Особливої частини Кодексу кожен із вказаних термінів використовується самостійно. Так, виключно про домовленість йдеться у: ст. 63, яка передбачає рівність прав дружини та чоловіка на володіння, користування і розпорядження спільним сумісним майном, якщо інше не встановлено домовленістю між ними; ч. 1 ст. 71, за якою неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними; ч. 1 та ч. 2 ст. 181, згідно з якою за домовленістю між батьками можуть визначатися способи виконання ними обов'язку утримувати дитину [2].

В окремих випадках ці терміни протиставляються: у ч. 1 ст. 70 вказано, що частки дружини та чоловіка у спільному сумісному майні є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. З цього очевидно, що автори СК України закладали різний зміст у поняття договору та домовленості й це зрозуміло, адже у протилежному випадку немає сенсу в уведенні двох різних термінів [2].

Щодо відмінності форм домовленості та договору про сплату аліментів на дитину. Так, СК України не містить вимог щодо форми, якою має бути закріплено батьками домовленість щодо утримання дитини, на відміну від договору про сплату аліментів.

Домовленість відповідно до словника з українського літературного слововживання – це досягнення певної умови, вирішення чогось [3, с. 125]. Вбачається, що домовленість може бути досягнута як в усній, так і в письмовій формі. Незалежно від форми закріплення такої домовленості, вона буде обов'язковою до виконання, а у випадку порушення умов такої домовленості і буде виникати право на звернення до суду з метою захисту прав та інтересів дитини, а не того з батьків, котрий з нею проживає. На відміну від домовленості, договір про сплату аліментів на дитину має обов'язкову письмову форму з наступним нотаріальним посвідченням.

Відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 № 3 за відсутності домовленості між батьками про сплату аліментів на дитину, той із них, з ким вона проживає, вправі звернутися до суду з відповідним позовом [4].

Відповідно до зазначеної позиції Пленуму Верховного Суду України право на звернення до суду, з позовом про стягнення аліментів на дитину, у того з батьків, хто проживає з дитиною, виникає лише за наявності двох обставин: відсутня домовленість між батьками щодо утримання дитини та той з батьків, хто проживає окремо від дитини, не виконує своїх обов'язків по утриманню дитини.

Зі змісту наведеного положення вбачається, що у Постанові також вживається термін «домовленість», що підтверджує самостійність даного терміна та його незалежність від терміна «договір».

Ознайомлення з судовими рішеннями різних інстанцій у справах про стягнення аліментів, на жаль, доводить, що суди задовольняють позовні вимоги про стягнення аліментів незалежно від того, чи надає у добровільному порядку той з батьків, котрий проживає окремо від дитини, кошти на її утримання у розмірі, достатньому для задоволення потреб дитини, чи ні, чи було досягнуто батьками домовленості про спосіб, періодичність та форму утримання дитини.

На жаль, доводиться констатувати, що суди не розрізняють домовленість між батьками та договір про сплату аліментів між батьками як дві окремі форми, а ототожнюють ці дві форми (поняття), що, у свою чергу, призводить, у випадку наявності такої домовленості між батьками, до безпідставного задоволення позовних вимог про стягнення аліментів.

Звичайно, можна стверджувати, що у випадку звернення до суду не має значення, чи було досягнуто домовленості між батьками, чи ні, оскільки особа має право звертатися на захист свого або права та інтересу особи, в інтересах якої вона діє, а домовленість втрачає свою силу.

Однак це є невірним, оскільки у такому разі слід звернути увагу на те, що у випадку наявності домовленості між батьками щодо способу, розміру, порядку, форми та періодичності надання утримання дитини тим з батьків, котрий проживає окремо від дитини, за умови виконання домовленості, мова не може йти про притягнення цього з батьків до відповідальності сімейно-правового характеру, якою і є стягнення аліментів, тобто не можна говорити про правомірність застосування судом способу захисту, визначеного п. 2 ч. 2 ст. 18 СК – примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку. У випадку наявності між батьками дитини домовленості щодо участі у її матеріальному утриманні, яка виконується без будь-яких порушень, звернення до суду з метою захисту прав та інтересів дитини може відбуватися виключно з підстав, якщо розмір утримання, який було обумовлено батьками, не забезпечує інтересів та потреб дитини, тобто виключно з позовною заявою про збільшення розміру аліментів, що відповідає способу захисту сімейного права, передбаченого п. 7 ч. 2 ст. 18 СК – зміна правовідношення. У випадку якщо домовленості між батьками було досягнуто, умови домовленості виконуються беззаперечно, а інтереси дитини повністю задовольняються саме завдяки домовленості – законні підстави для звернення до суду відсутні.

Одним із показових прикладів судових помилок, безпідставного задоволення позовних вимог про стягнення аліментів, тобто протизаконного притягнення до сімейно-правової відповідальності законослухняного громадянина, є стягнення аліментів за рішенням суду навіть у випадках наявності домовленості між батьками щодо утримання дитини та сумлінного виконання цієї домовленості платником упродовж кількох років.

Показовим є справа № 752/10317/14-ц, яка розглядалася Голосіївським районним судом міста Києва. Відповідно до рішення суду було стягнуто аліменти з особи, яка упродовж двох років надавала утримання малолітній дитині у розмірі 5000 (п'яти тисяч) гривень щомісячно, кожного п'ятого числа місяця. Попри те, що судом було встановлено, що платник коштів сумлінно виконує свої батьківські обов'язки, бере як особисту участь у вихованні дитини, так і сплачує додаткові витрати на дитину у значному розмірі, суд задовольнив вимоги позивача – стягнув аліменти у частці від заробітку у розмірі 1/3 від усіх видів доходу.

Рішенням Апеляційного суду міста Києва (справа № 22-ц/796/1562/2015) рішення суду першої інстанції було скасовано, ухвалено нове рішення, відповідно до якого було відмовлено у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позивач діє не в інтересах дитини, а переслідує виключно власні інтереси, намагається зводити рахунки з відповідачем. Апеляційним судом міста Києва було встановлено, що платник відповідно до домовленості з отримувачем сплачує на користь дитини щомісячно суму коштів, яка повністю задовольняє потреби дитини відповідно до віку, а відтак відсутні підстави для стягнення аліментів з такого платника у примусовому порядку.

Не погодившись з рішенням Апеляційного суду міста Києва, позивач звернулася до суду касаційної інстанції, який своєю ухвалою скасував рішення Апеляційного суду міста Києва та залишив у силі рішення суду першої інстанції (ухвала від 08 липня 2015 року ВССУ № 6 – 9382 св 15). Цікавим є висновок, який міститься в цій ухвалі, відповідно до якого та обставина, що відповідач в добровільному порядку надає грошові кошти позивачеві, може свідчити лише про наявність однієї з форм участі батька в утриманні дитини. Обґрунтовуючи свої висновки, суд нижче зазначив, що факт існування між сторонами спору договору про сплату аліментів на дитину не знайшов свого підтвердження під час розгляду справи, а тому апеляційним судом не вірно трактовано положення ст. 180–182 СК України та зроблено помилковий висновок, що добровільна матеріальна допомога, яку надає позивач на утримання дочки, є підставою для відмови у примусовому стягненні аліментів на її утримання.

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14 рішення суду як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права. У зв'язку з цим суди повинні неухильно додержуватись вимог про законність і обґрунтованість рішення у цивільній справі (ч.1 ст. 213 ЦПК).

Рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до ст. 2 ЦПК, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин відповідно до ст. 8 ЦПК, а також правильно витлумачив ці норми [5].

Висновок ВССУ по наведеній справі є небезпечним, оскільки може підірвати ті принципи (засади), які було закладено у СК України. Вбачається, якщо така правова позиція не буде змінена, норми СК України, які дозволяють врегулювати відносини між батьками шляхом домовленості, втраять свою значимість. Дана помилкова позиція свідчить про нерозуміння суті сімейних відносин, нерозуміння відмінності домовленості та договору про сплату аліментів. Але найголовніше, що таке легковажне ставлення до сімейних правовідносин, до сімейного законодавства призвело до незаконного та необґрунтованого застосування санкції сімейно-правового характеру, покладення на особу, яка не порушує норм матеріального права, обов'язку виконати ті норми права, які ця особа виконує добровільно та сумлінно.

На жаль, це не єдина справа, яка була вирішена з порушенням прав саме платника (зобов'язаної особи), який сумлінно виконує свої обов'язки по утриманню дитини.

Вбачається, що з метою недопущення у майбутньому притягнення до відповідальності сімейно-правового характеру особи, яка виконує свої обов'язки, діє виключно відповідно до чинного законодавства, враховує інтереси дитини, слід внести низку змін до СК України.

З метою комплексного вирішення окресленої проблеми необхідно змінити:

1) ч. 2 ст. 7 СК України, виклавши в такій редакції: «Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю та/або договором між їх учасниками»;

2) ч. 1 ст. 181 СК України, виклавши в такій редакції: «Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними або за рішенням суду».

Внесення такого роду змін до чинного законодавства України дозволить своєчасно забезпечувати потреби дитини, а також забезпечувати права платника, того з батьків, котрий сумлінно виконує свої обов'язки по утриманню дитини, удосконалити судовий порядок стягнення аліментів на дитину.

Список використаної літератури:

1. Левківський Б. К. Утримання дитини за домовленістю: сучасні проблеми нормативного регулювання та правозастосовної практики // Приватне право і підприємництво. – 2013. – Вип. 12. – С. 56–58.

2. Шимон С. Поняття і юридичне значення «домовленості» як волевиявлення суб'єктів цивільного права /С. Шимон // Юридика Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1016-ponyattya-i-yuridichne-znachennya-domovlenosti-yak-voleviyavlennya-sub-yektiv-civilnogo-prava.html>.

3. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. – К.: Наук. думка, 2004. – 448 с.

4. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2087068D9528277DC325718F0027174A?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=2087068D9528277DC325718F0027174A&Count=500&>.

5. Про судові рішення у цивільній справі: Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.

The article describes the relationship arising between the child's parents about child support. Proved that the current family law Ukraine provides for the execution debtor duty of maintaining the child's own initiative in any way, not only in the manner prescribed by the current Family Code of Ukraine. It is proved that the current family law of the country does not contain the mandatory written form of the transaction as an agreement between the parents regarding child support.

Analysis of court decisions in cases of alimony for the maintenance of the child. Given the outcome of the legal analysis of judgments the ways of improving the current family law Ukraine to protect the rights of the maintenance payer.

В статтє рассмотрены правоотношения, возникающие между родителями ребенка по поводу его содержания. Обосновано, что действующее семейное законодательство Украины предусматривает возможность выполнения плательщиком алиментов обязанности по содержанию ребенка по собственной инициативе любым способом, а не исключительно способом, предусмотренным действующим Семейным кодексом Украины. Доказано, что действующее семейное законодательство страны не содержит обязательной письменной формы договоренности между родителями по содержанию ребенка.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ (ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ)

Левківська С. А.,

аспірантка НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглянуто основні проблеми, які виникають під час судового захисту прав та інтересів дитини. Доведено, що лише системні зміни нададуть можливість забезпечити належний захист прав та інтересів дитини.

Ключові слова: захист, аліменти, права батьків і дітей, платник аліментів, забезпечення потреб дитини, судовий захист.